

שרות להתקומם בשעה שיתאים הרגע". ובמאמריו ב"קונטרס" בימי שירותו בגדוד הוא מתריע על הר"כנת הראש היתרה לפני שלטונות הצבא, המסתמכר על החשש שכל זקיפת קומה תהרוס את הגדוד. דוקא הוא, החרד לגדוד מאין כמוהו, שקנה לו שם "מילי-טריסט"; אינו מהסס להציע: "אנו צריכים למצוא בקרבנו את העוז לבלתי חרוד על עצמנו ועל גורל גדודנו, לדרוש את כבודנו ואת זכויותינו בכל מקרה ומקרה. החרדה היתירה הביאתנו לידי הדיכוי והיא שבהיא לידי מחשבות על פיזור הגדוד מחוץ לארץ-ישראל, ואם נוסף פחד ודאגה, מי יודע אם בימים שבהם כה חשוב בעינינו קיום הגדוד, תהיה היכולת לחיילינו למלא את תפקידם".

ואמנם לא נרתע אליהו מהילחם מלחמת הגדוד העברי. מלחמה זו הביאתהו לבית-האסורים, אך שמרה על כבוד הגדוד והצילה את חייליו מהתנוונות ויאוש. ומה אופייניים לאיש דברי תביעתו לכל חיילי הגדוד להתגבר על ספקותיהם ויאושם: "והיו תנאי הקיום שבגדוד קשים כמו שיהיו, ויהא גם שנצטרך "לצעוד על המקום" במשך כל שלושת החדשים בצר-פנד, בשעה שכמה וכמה מאחינו יצמאו לעזרתנו, — כל זה לא יצדיק את השתמטותו של מישהו מאתנו מהעול הלאומי, אשר הוטל עליו".

כי:

"רק מכאב לא-לו יוכל אדם להסתלק, לצרת זר יכולים להתנכר; מי שהכאב נוגע בנפשו, יפרפר, יתאמץ, ויכשל או ינצח, אבל לא יסתלק".

על מחשבת יון

מרדכי רושנלד

מחשבת יון, מסות מאת ג'ון בארנט, ר. ל. נטלשיץ וגילברט מארי, תורגמו בידי מ. שטרנברג. הוצ' ספרים ע"ש י. ל. מגנס, האוניברסיטה העברית ו"מסדה", ירושלים תש"י.

לפנינו ספר הכורך בתוכו שלוש מסות על מחשבת יון הכתובות בידי שלושה חוקרים אנגליים, שלוש המסות הדנות בענינים שונים מאוחדות אחדות הנושא הכללי: מחשבת יון. כל אחד מהחוקרים מתגלה בציינו המיוחד וההארה תמשולשת מציגה את הענין האחד בגווניו שונים. המסה הראשונה היא "הפילוסופיה היונית" לג'ון בארנט (נדפסה לראשונה בשנת 1921). לפנינו מחקר פילוסופי, בלשני והיסטורי כאחד. ענינו פילוסופי, אך בירור מושגיה של פילוסופיה זו מחייב עיון בגיבושם המיוחד של מר-שגים אלה בלשון היונית ואף בדיקת מורשתם הספר-

לתנועה. לא היה כמוהו להרעיל את חיינו, להכאיב כל חלקה טובה, לשבור גאוננו החלוצי והתנועתי. ומענין הדבר, כי דוקא צעדו הראשון של אליהו בתקופת בגרותו היתה, לכאורה, לא בהתאם לתפיסה הזאת. אליהו וחבריו לא קיבלו בשאלת ההתנדבות לגדוד העברי את דינו של המוסד המוסמך בימים ההם, הוא הועד הומני ליהודי ארץ-ישראל שקם עם הכיבוש הבריטי של החלק הדרומי של הארץ. באחד מן המכתבים הראשונים מהגדוד העברי, בו נמסרת ראשית כל פרשת ההתנדבות, מסופר כי לאחר ועידת המתנדבים נמסרה הודעה לוועד הומני ליהודי ארץ-ישראל כי החליטו לפנות לממשלה בדבר הקמת גדוד עברי, והנה נתבקש הועד הומני לקבל עליו את המו"מ עם הממשלה, כדי שיתקבל הרושם כי הגדוד הוא מפעל הישוב כולו. לאחר שועד זה החליט ברוב קטן לקחות את הדבר, הודיעו כי ימשיכו בעבודה זו על אחריותם הם: "דעתנו היתה כי צעדנו נובע מתוך התפרצות הרגש הלאומי, ואינו זקוק לאישורים. אחרי שאנו רואים כי שני חדשים אחרי השחרור עוד לא עלה בדינו ליצור שום קשר עם ההסתדרות הציונית, אין הצעת מתנגדינו אלא דיחוי גרידא".

אליהו לא ראה בצעדו זה משום סתירה לתפיסתו היסודית, שהן היתה זו סיטואציה מיוחדת שאסור להתמצית עלי-ידי היסוסים. אגב, אליהו נקט בשיטה הזאת כל ימי חייו, דמוקראט עד לשד עצמותיו, יקרה לו ריבונותו של המוסד הדמוקרטי, אך לא נמנע במקרים מסוימים לפעול על אחריותו. כי לא יכול האיש להתכחש לתכונת-יסוד שבנפשו: אקטיביזם. אותו מכתב מיום כניסת האנגלים לירושלים כך סימו: "אני מצדיק את כל דרכינו בזמן המלחמה (שתדלנות, הסדר-דברים, בקשיש — המעתיק) כי טקטיקה אחרת היתה מביאה לידי טבח, כמו של האר-מנים, בלי כל תוצאה. אבל בזמן אחר, כשתורכיה אחראית במעשיה בפני אירופה, צריכים אנו לשאת-את דגלנו ברמה, ולו גם יביא הדבר איזה עיכוב וקרבנות בעבודתנו".

בפסוק קצר מיצה כאן את תורת-המלחמה שלו, לה שמר אמונים כל ימי חייו: לא להרכין ראש; לא להתרע מפני קרבן; לא להיכנע גם כשהדבר מאט זמן-מה את קצב המפעל: יש להתאבק — אבל לא מאבק-מיואשים, אלא מתוך חישוף, התוצאה תאחרר נה".

ובמכתב מח' נובמבר-1918 הוא כותב: "מתעוררת מחשבה על מרד בפוליטיקה הציונית, ועל דרישה בתוקף ובעוז ובכוח. ויש אשר אני חושב, כי אולי טוב הדבר שרבים מהצעירים נשארים עתה בארץ, ואינם שוללים מעצמם את חופש הפעולה ואת האפ-

אחד העקרונות המרכזיים המשותפים לשלוש המ-
סות שלפנינו, מיסודי מחשבת יון, הוא עקרון הנפש
והאישיות. רעיונות אלו גובשו בידי סוקראטס, שהר-
ה את זהותה של הנפש עם האני-בעל-התודעה,
אשר בנו "וש" הטעים והחשיב כל כך את, תיקון הבר-
פש" (בארנט, עמ' 26). כוננתו של אפלטון היא להש-
ליט על ידי החינוך שהוא מציע את התבונה, שהיא
סוד האישיות. ואף הסטואיקן, המדבר מפי גילברט
מארי טוען: "חשוב הוא הדבר שאתה הנך, מה
שאתה הנך עצמך... הדבר שהוא חשוב באמת הרי
הוא תלוי בך ולא בזולתך... ולהיות טוב או רע זה
הדבר האחד והיחיד שהוא חשוב באמת" (עמ' 146).
ניסוחים אלו, הנראים לנו אולי כמופרכים, ראויים
להטעמה אולי דוקא בדורנו. הן הורגלנו במאה
האחרונה לראות את האדם כחוליה במערכת של
חוקיות, אם החוקיות הביאולוגית של דארון, ואם
החוקיות הסוציולוגית של מארכס, ואם החוקיות
הפסיכולוגית של פרויד. האישיות, בין היא פרי
התפתחות ביאולוגית, או כפופה לחוקיות סוציולוגית,
או פרי גורמים נפשיים בלתי-מודעים, נסתתרה מעי-
נינו. גם התביעה לאחריות האדם להתנהגותו המוסרית
נעלמה-כמעט כליל. ואם כי כבודן של התורות הנור-
כרות במקומו מונה, יש להיזהר מפני התפשטותה
של תורה חשובה על פני תחומים לא לה. מרעטים
האנשים העשויים לשמש למופת, ובכל זאת הרי האי-
שיות היא האידיאל למלאכת החינוך. וכך אומך
בארנט: "ועל כל אלה יכולים אנו ללמוד מן הפי-
לוסופיה היוונית מה חשיבות מכרעת יש למה שאנו
קוראים בשם האישיות והם קראו בשם הנפש".
ומפני שהיונים הבינו זאת, נעשה הרעיון היווני הטי-
פוס בדבר, תיקון הנפש' לרעיון מרכזי בהלך-רוחם
ובחיייהם. זהו, יותר מכל, השיעור שעליהם להורר
תנו... (עמ' 38).

קשה יותר ללמוד מעקרון מרכזי אחר במחשבת
יון, שאפשר אולי לכוונתו עקרון ה"קוסמוס", שמשמעו
"העולם המסודר". עקרון זה גלום בהשקפתו של
אפלטון על "הטוב". הטוב הוא הסיבה התכליתית
של העולם... השכל החבוי בדברים אשר בעיני
מגשים כל פרט את תכליתן שלו בשעה שהוא מגשים
את תכליתו של הכלל" (נאטלשיץ, עמ' 135). ומי
שיוכה לחינוך שפוסק אפלטון למושלי מדינתו ישכיל
לתפוס את שלימותה ההרמונית של החוויה: "או
ישתרע לפניו העולם והוא שטוח וגלוי-אור, מסודר
ומושכל, קשור ומחובר, וחודר עקרון אחד ויחיד..."
(שם, עמ' 136). אף השיטה הסטואית מניחה "כי
בעולם קיימת תכלית מיטיבה וכי הכוח המניע את
הטבע דומה לנו עצמנו" (בארנט, עמ' 155). דוקא

רוחית של כמה מהוגי יון, שרק קטעים מכתביהם
הגיעו לידינו. ואילו היסטוריותו של המחקר טמונה
בנסיון להתוות קו התפתחות בפילוסופיה היוונית
ולגלות קשרים ו"השפעות" בין רעיון לרעיון. המסה
השניה "תורת החינוך בספר המדינה לאפלטון" מאת
ר. ל. נאטלשיץ (נדפסה ראשונה בשנת 1880) תופסת
את מרבית הכרך. תורת החינוך לא נרקמה על ידי
אפלטון כתורה בפני עצמה, אלא היא גלומה בתוך
ספר המדינה ושורה בתוך עקרונות מיטאפיסיים,
מוסריים, פסיכולוגיים וחברתיים. ואמנם אין המחבר
נמנע מלעמוד על שרשי ההשקפות החינוכיות של
אפלטון, ותורת החינוכית מוצגת בקשריה להשקפתו
בכללה. ברור, איפוא, שאם נבקש לקבוע את עמדתו
כלפי תורתו החינוכית של אפלטון, כפי שמציג אותה
נאטלשיץ, עלינו להודות תחילה בהשקפותיו של אפ-
לטון על מהותו של האדם בעולם ובחברה. ואולם אפילו
לא נסכים להרבה מההשקפותיו, אין לפסול מראש כל
עקרון חינוכי המתחייב מהן. יתכן כי עקרונות חינוך
שראה אפלטון להדגישם ייטבו בעינינו על סמך
ההשקפותיו השונות ביסודן. מה טוב, למשל, לקח זה
שלומד נאטלשיץ ממשנת אפלטון: "יכולנו להכניס
יתר רציפות בתכנית הלימודים של בתי-הספר והאר-
גיברסיטאות שלנו, יכולנו לנסות לתת לנפש את
מזונה הטבעי במועדים נכונים ולא להניח לה להמשיך
ולזחול על הארץ. בשעה שהיא צריכה לעמוד וללכת
בקומה זקופה, ולא לדרוש ממנה שתהא עולה בהרים
קודם שלמדה ללכת בבית. סופריה ותומכיה של
ספרותנו העתית, אלה מוטב היה לו גדל חוש אחר-
יותם למקצועם, לו הבינו הבן היטב כי הם מפיצים
אמת או שקר כשם שהם מגרים יצר או מספקים
הנאה" (עמ' 128). אנו החיים בתקופת השתלטותם
של כוחות איראציונליים נוכל ללמוד הרבה מהעקרון
האפלטוני המרכזי הרואה את החינוך השכלי ככוח
מאזן בנפש היחיד ובחברה. המסה השלישית, "הפי-
לוסופיה הסטואית" מאת גילברט מארי (הופיעה רא-
שונה בשנת 1915), קריאתה קלה ומעניינת, לפי שהיא
מכוונת לרוח עיון של הקורא, בלי להעזר בהשוואת
מקורות ובפירוש מדוקדק של כתובים. צמצום עניני
עיוני זה בא כשהוא כרוך ביכולת ספרותית המצוינת
באידוינה שנונה כמיטב המסורת האנגלית. עצם
הבעיה הנידונה לא אבד עליה כלל: לפנינו הכפרי-
לות שבהשקפה הסטואית — הינורות מתבלי העולם
מתוך גיבוש עילאי של האישיות מחד גיסא, והש-
תתפות פעילה בעניני העולם לשם עזרה לאדם מאידך
גיסא. כפילות זו, בניסוחה הקיצוני, מעניינת אולי
יותר מצד הניגוד הפסיכולוגי שבין שתי המגמות
מאשר מצד הסתירה ההגיונית התובעת את יישובה.

אורגניזם ביאולוגי, המצדיקה כביכול את הקרבתם של האורגניזמים הממשיים, אלו בני-האדם. כך גורר רים היונים. את הטוב מן התפקיד תחת לגזור את התפקיד מן הטוב. ולפי ש"תפקיד" כל עיקרו מכון לתכלית מסוימת, מוסיפה לו המחשבה היונית את התכלית הזאת בתורת מושג מיסטי למחצה של שלי-מות-ליכוד-הרמוניה (של המדינה אצל אפלטון ושל העולם אצל הסטואיקנים). הלך-מחשבה זה נתקל אמנם במעוז הרוחני של מערכות מחשבה אנגליות האדוניסטיות, ליברליות, אינדיבידואליסטיות, אך עד-יין לא התגברנו על הלך-מחשבה זה, ותולדות אירופה הן במידה רבה פרי התפיסה ה"תפקידית" (שזורתה המודרנית הבולטת היא ההשקפה הטוטאליטרית). הספר, השופע חכמה ובקיאות, לוקה במידת הוחרנות שאנו מוצאים בהרבה מחקרים בעבר הרחוק, ובעבר הקלאסי ביחד. הואיל והדברים נאמרו לפני אלפי שנים, אין דנים אותם במידת הדין, אלא מטערי מים את הנאה ומבליעים את המופרך. גישה אפורה לוגית זו עשויה לתוליד בלב הקוראים את הרושם, כי מחשבת הקדמונים היתה כליל השלימות ועולם עולם שכולו טוב. זכות הגדולות אשר עשתה יון בשדה הרוח תעמוד לה לעולם. אך בתחומים שונים — די להור-כיר את משטר העבדים, מעמד האשה, היחסים הבין-מדיניים — התנהלו היונים באיטיות וכבדות והיו רחוקים מאד מפתרון הבעיות. ומי יודע מה חלקן של העבר הקלאסי לא רק בקידמת המערב, אלא גם בנגעיו הגדולים.

בשוליי החוברת

הבירור היסודי נמשך ועוד יימשך. בדק הבית הכרח חיים הוא לתנועה, וצורך חיים למדינה כולה. הבחירות המוניציפאליות עוררו אף לבבות. שלא היו קשובים קודם לתהליכים המתקמים בתוך חברתנו, מהם המתייבלים דאגה ותיוקן מהיר, מהם המצריכים חידוש מחשבה והרחבת היקפה, השחות כלים או שינוים מיסודם. אך לא מעטים הם, כנראה, שלא היו זקוקים לצלילי האוהרה האחרונה כדי לעמוד על המגמות בחיננו. המעיין ב"מולד" בלבד, בשלושים ושלוש חוברותיו עד כאן, סימצא כחצין מביאות מאמרים של אנשים שונים, שיש בהם מתחושות הסכנות האורכות לנו מבחינה חברתית, הנוגעים מצד זה או אחר בבעיות היסוד של המדינה ותנועת הפועלים ושל האדם בשתייהן. הצורך בהתעוררות והקריאה להמחדשות אינם מוגבלים איפוא בקבוצה זו או אחרת, שבתנועה, ואסור שתהיינה נחלת חוג זה או אחר בלבד. התעוררות שאין פשוטה כמשמעה, שאינה משמשת לחינוך המונים והפעלתם, שאינה ספחיים לדימוקראטיה פועלת כשורה, הופכת להתעוררות, "פרופסינאלית" שהפסדה גדול משכרה. ככל שתקף ההתעוררות חוגים רחבים יותר, ייטב לתנועה; כן ימהרו להתמסס גלידי צרות-המחשבה וקהות-הלב הצפים בתוכה; כן תמהר המפלגה להסיק, קודם כל, את מלוא המסקנות הארגוניות המתחייבות מתפקידיה ותכוון את שפעת הרצון והכוונות המצויים בה לאפיקי אחריות בנאות.

ז. נחומי, הדן בבדק הבית, הוא חבר משמר השלושה בגליל התחתון, מאנשי העליה השלישית. מאמרו של א. שטיינמן נכתב לפני כשנתיים.

"הכפר שלנו" הוא צירוף פרשיות אחדות מתוך ספרו של מורה-כפר תורכי, שיצא בראשית 1950 בקושטא וזכה לארבע מהדורות בשלושה חדשים, שהוא שיא בספרות התורכית החדשה. המחבר הוא בן שמונה-עשרה, בן אפרים שלמד באחד מ"מכוני הכפר" (Köy Enstitüleri), שתפקידם להכשיר בני-כפר לשמש בהוראה לדרדקים ולמבוגרים (בחקלאות, היגיינה וכיו"ב) באחד הכפרים שבאזור מוצאם. הספר מתאר את החיים בכפר שברמת אנטוליה המרכזית, אחד החבלים השוממים שבתורכיה. הספר, בתרגומו של ד"ר אוריאל חד מתורכית, יצא בקרוב בהוצאת הקיבוץ המאוחד.

בקראנו את ההנחה הקיצונית כי "בטוב העולם נידון", בין אם טוב זה הוא קנה-מידה למעשי האלהים ובין אם לתוהו בדרך מסתורית אחרת, אנו נזכרים ב"קאנר דיד" לולטאר המוכיח שעולמנו אינו אלא גיהנום ותוהו-ובובוהו. אם נבקש לסמוך על כוח שיפוטנו ולהימנע מהנהרות סתמיות ומחשיבה שמקורה ברציה, לא נוכל עוד לשגות בהשליות.

וכן קשה לקבל את גישתה של מחשבת יון לבעית התפקיד והגשמתו. במסה על הפילוסופיה הסטואית אנו קוראים: "...חייב הסנדלר הטוב או רועה-הצאן הטוב לעשות את עבודתו מהוגן או שהוא חדל להיות טוב. כדי שיהיה טוב עליו למלא את תפקידו..." (עמ' 151). "...החיים הם הצגת מחזה או משחק של קרבות... מה שתשוב חשיבות אמת הוא שהמשחק ישחק כמו שצריך לשחקו וזה בלבד... האופן שבו אתה משחק את המשחק ולא ההישגים שלך" (עמ' 152). הדגשת התפקיד אופינית אף למשנת אפלטון ב"המדינה". כל הדינים על החינוך האזרחי, על הארגון המעמדי, כל התיקונים המהפכניים שמציע אפלטון לא נועדו אלא ליעילות ההגשמה של משימה זו הקרויה "המדינה המתוקנת"; לאדם טוב נחשב מי שממלא היטב את תפקידו במדינה האפלטונית. ואילו טיבה של המדינה המתוקנת עצמה הוא בשלי-מותה, בליכודה, באורגניותה, דרכי ההגשמה נידר-נים בהרחבה, ואילו את ענין התכלית — טיב המ-דינה — פוטר אפלטון בהשואה לאורגניזם חי, השר-אה המופרכת מעיקרה לפי שאין הארגון החברתי